

REFERATEN

Franz Boas: Bemerkungen über die Anthropometrie der Armenier.

Zeitschrift für Ethnologie, 56. Jahrg., 1924, Heft 1/4.

Een der opmerkelijkste eigenschappen van den hoofdvorm der Armeniërs is het bijzonder vlakke achterhoofd. Von Luschan en anderen hebben daarin het meest kenmerkende van het Armenische volkstype gezien, terwijl daarentegen Chantre aannam, dat deze zoo opvallende vlakheid van het achterhoofd het gevolg is eener kunstmatige deformatie. Bij de in New-York wonende Armeniërs heeft Boas geïnformeerd, wat volgens hunne meening de oorzaak van dezen planoccipitalen hoofdvorm is; hunne opvatting was, dat deze vlakheid toe te schrijven is aan de voortdurende rugligging van den zuigeling in de wieg, eené behandelingswijze van het jonge kind, welke echter door de Armeniërs in New-York niet meer wordt toegepast en bij die van Oostelijk Europa en Azië meer en meer in onbruik geraakt. Boas heeft in New-York een aantal Armeniërs gemeten en twee groepen vergeleken, namelijk de in Amerika geboren Armeniërs en die welke in Oostelijk Europa en Azië waren geboren.

Uit de metingen bleek een belangrijk onderscheid tusschen de beide groepen. De in Amerika geboren Armeniërs toch werden veel langhoofdiger bevonden dan de overige. Zoowel bij de mannen als bij de vrouwen bleek het hoofd der Amerikaansche Armeniërs langer en smaller te zijn, terwijl de jukboogbreedte geringer was. De overige hoofdmaten vertoonden geen opmerkelijke verschillen.

Het onderscheid der genoemde hoofdmaten bij beide groepen van Armeniërs is zóó belangrijk, dat, zoo meent Boas, het niet waarschijnlijk is, dat het aan dezelfde oorzaken toe te schrijven is, welke het verschil in hoofdvorm bij de in Amerika en in Europa geboren Italianen, Bohemers en Joden doen ontstaan. Daarom meent Boas, dat dit groote verschil bij de Armeniërs in hoofdzaak toe te schrijven is aan de verschillende behandeling van den zuigeling. Hij is van oordeel, dat de bijzondere behandeling van het kind op jeugdigen leeftijd den reeds planoccipitalen vorm van het hoofd accentueert, maar dat toch deze eigenaardige hoofdvorm, ook zonder de voortdurende rugligging van den zuigeling niet zelden voorkomt.

K. de Z.

Dr. C. F. Engelhard: De oriëntatie in tijd van den Javaan in de Vorstenlanden.

Geneeskundig Tijdschrift voor Nederlandsch-Indië, deel 64, afl. 6, 1924.

Schr. heeft te Solo een onderzoek ingesteld naar de oriëntatie in tijd van den normalen Javaan, door aan een aantal personen uit verschillende lagen der bevolking dienaangaande vragen te stellen, waarbij een onderscheid werd gemaakt tusschen drie groepen van menschen, n.l. de desabevolking buiten (ongeschoolde landbouwers), de meer ontwikkelden, die wél een school hadden bezocht en tenslotte de ongeletterde stedelingen, recruten, huisbedienden enz.

Het resultaat van dit onderzoek was, dat er zeer groote inter-individueele verschillen bleken te bestaan, afhankelijk van het milieu en bovendien bij één en denzelfden persoon (vooral bij de ongeletterde stedelingen) vaak een systeem

oogenschoonlijk zonder eenig logisch verband, dat zich geheel had gevoegd naar de dagelijksche behoefte. Voorts een zeer oppervlakkige kennis, schattingen die dikwijls kant noch wal raakten en een soms verbijsterende onverschilligheid voor zaken, die een meer ontwikkelde als vanzelf belang inboezemen. Een en ander maakt het begrijpelijk, zegt Schr., dat het vaak ondoenlijk moet zijn, van menschen van deze ontwikkeling — ook al zijn zij in hun kring volkomen volwaardig — over het tijdelijk verband der gebeurtenissen betrouwbare inlichtingen te krijgen.

De wijdere strekking van dit alles is deze, dat men bij de beoordeeling van den verstandelijken aanleg uit hetgeen er aan feitelijke kennis op een gegeven oogenblik wordt voor den dag gebracht, meer in het bijzonder bij een ongeschoold volk, uiterst voorzichtig moet zijn.

Het zijn de onbekendheid met het inlandsch milieu en het lage peil van ontwikkeling dier kringen, zoomede het weinige, wat de menschen daar feitelijk interesseert, die den Westerlingen, vooral in den beginne, telkens weer parten speelt. Verder bleek nog als algemeene regel te gelden, dat de man betreffende de tijdsoriëntatie beter op de hoogte is dan de vrouw en dat hij, in aanraking komende met de Europeesche tijdrekening, daarvan ook spoediger wat overneemt.

K. de Z.

In het Russisch eugenetisch Tijdschrift Bd. 1 1924 heeft een uitvoerige stamlijst van het geslacht Tolstoi gestaan, welke thans door de „Eugenics News” vol. 10 afl. 5 is overgenomen. Deze vangt aan met Peter Andreevitch, den vriend en medewerker van Peter den Groote, een zeer begaafd, maar moreel niet hoogstaand man. Men kent weinig Russische families, die in enkele eeuwen zulk een groot aantal wetenschappelijk en letterkundig begaafde personen omvatten. Volgens de overlevering is het geslacht van een Duitsch edelman afkomstig, die in de 14e eeuw naar Rusland trok. Onder de meest talentvolle behoort behalve Leo Tolstoi, de dichter Alexei Konstantinovitch. Dichterlijke en philosophische aanleg kwamen ook langs de vrouwelijke lijn het geslacht Tolstoi binnen, terug te brengen tot den bekenden Russischen dichter T. I. Tutchev. Door zijn moeder is Leo Tolstoi verwant met den grooten Pushkin. Ook vrouwen van beteekenis komen in de familie Tolstoi voor. Opmerkelijk is, naast de ongetwijfelde begaafdheid in dit geslacht, de belangstelling in godsdienstige vraagstukken, maar tevens de hang naar religieuze dweepzucht, die men als een roode draad door de stamlijst kan vervolgen. Zedelijke misdraging met later inzicht komen behalve bij Leo Tolstoi ook bij verscheidene zijner voorouders voor, die hun leven in een klooster eindigden. Verder wordt nog de aandacht gevestigd op de neiging tot het schrijven van memoires en familiegeschiedenissen, meer dan men in eenig ander Russisch adellijk geslacht gevonden heeft, wat natuurlijk samenhangt met de letterkundige begaafdheid, doch tevens wijst op verlangen tot eigen psychische ontleding. Ten slotte is opvallend de erfelijkheid van den langen levensduur in het geslacht der Tolstoi's. Vele leden stierven in hoogen ouderdom.

M. A. v. H.

American Journal of Sociology; Januari en Maart 1924.

De aflevering van Januari bevat een artikel van E. S a p i e r, getiteld: „Culture, genuine and spurious”. Het woord „culture” — aldus begint de schrijver — wordt in 3 verschillende beteekenissen gebruikt. In ethnologischen en cultuur-historischen zin belichaamt het ieder sociaal overgeërfd element in het leven der menschen, materieel en geestelijk, het resultaat van de gezamenlijke menschelijke geestkracht. Vanuit dit standpunt beschouwd hebben alle menschelijke groepen een beschaving. Voor dit begrip gebruikt de schrijver den term „civilization”. In de tweede plaats wordt „culture” gebruikt voor een eenigszins conventioneel begrip van individueele

verfijning, opgebouwd op wat verkregen kennis en ervaring, maar voornamelijk gevormd door een reeks typeerende reacties die de sanctie hebben van een klasse of van een lange traditie. De derde beteekenis omvat den algemeenen geest van een nationale „civilization”, die algemeene geesteshouding en kijk op het leven en die specifieke manifestaties van beschaving, die aan een bepaald volk een eigen plaats in de wereld geven. Aan de hand van voorbeelden (Frankrijk en Rusland) licht de schrijver zijn bedoeling nader toe. Die beide laatste beteekenissen worden nu als basis van de verdere verhandeling genomen. Een echte beschaving is denkbaar op iederen trap van civilisatie terwijl daarentegen een beschaving iets onwezenlijks kan zijn in de technisch hoogst ontwikkelde maatschappij. Een ware beschaving is niet noodzakelijk hoog of laag; hij is alleen onvermijdelijk evenwichtig, harmonieus en zelfvoldoening gevend. Niets is geestelijk zonder beteekenis; geen belangrijk deel van alles wat functioneert brengt een gevoel van teleurstelling mee, van een verkeerd geleide of een onsympathieke poging. Deze beschaving heeft niets te maken met „efficiency”. Zij weigert het individu te beschouwen alleen als een schakel, als een wezen, wiens eenige bestaansreden gelegen is in het feit dat hij een collectief doel bevordert waarvan hij zich niet bewust is of dat slechts een ver verwijderd gewicht heeft voor zijn belang en zijn streven. Het is juist het cultureele noodlot van het industrialisme zooals het zich thans ontwikkeld heeft, dat het bij het aanwenden van machines voor ons gebruik niet heeft weten te vermijden het aanwenden van de meerderheid der menschen voor zijn machines. Een ware beschaving is niet de som van abstract wenschelijke doeleinden, is niet iets als een mechanisme. Een beschaving die niet opgebouwd is uit de belangen en wenschen van degenen, die haar dragen, maar die werkt vanuit algemeene doeleinden naar het individu, is een uiterlijke beschaving. Vervolgens wijst de schrijver op de wanverhouding die ontstaan is tusschen de cultureele waarden en de nieuwe economische levensvoorwaarden. Het groote probleem van onze beschaving is, hoe de onmiskenbare voordeelen van een vergaande arbeidsverdeeling in te oogsten zonder het individu als kern van de levende cultureele waarden uit het oog te verliezen. Als organisme alleen, is de eenigste functie van den mensch om te bestaan, om zich zelf en zijn ras in stand te houden. Vandaar dat de verschaffing van voedsel en kleeding voor zich en de zijnen het onmiddellijk doel van zijn inspanning is. Er bestaan practisch echter geen beschavingen, waarin niet een deel van de ten dienste staande energie wordt vrijgemaakt voor meer verwijderde doeleinden. Deze laatsten blijken in primitieve gemeenschappen in den regel beredeneerd te moeten bijdragen tot bereiking van een onmiddellijk doel (b.v. een ritueele handeling om ziekten te genezen). Op onzen trap van beschaving hebben ze echter de tendentie zich af te scheiden van onmiddellijke doeleinden en den vorm aan te nemen van een geestelijk ontvluchten aan het najagen daarvan. In de psychologie van de directe en indirecte oogmerken ziet men nu een gradueele verandering intreden. De onmiddellijke doeleinden voelt men niet meer als de voornaamste; ze worden langzamerhand slechts de middelen ter bereiking van de meer verwijderde. Geen harmonie is het leven, geen beschaving is meer mogelijk, wanneer de werkzaamheden beperkt zijn tot onmiddellijke oogmerken daar het werken binnen die sfeer zoo zelden meer onafscheidelijk onze belangstelling heeft.

Verder wordt gewezen op het nauwe verband dat er bestaat tusschen de beschaving van het individu en de beschaving van de groep. Een gezonde nationale beschaving brengt mee een scheppende deelname eraan door de leden van de gemeenschap. Aan den anderen kant is voor het individu als 't ware een cultureele erfenis noodig om op den grondslag daarvan verder te werken. Ook wordt aangetoond, in hoeverre het verleden cultureel voor ons nog van nut kan zijn en welke groote beteekenis de kunst voor onze beschaving heeft. Ten slotte betoogt de schrijver dat een eigenaardigheid in de ontwikkeling der beschaving is, dat ze haar grootste hoogten bereikt in betrekkelijk kleine zelfstandige groepen. Zoodra ze zich

echter gaat verspreiden en verder verwijderd wordt van de plaats waar ze ontstaan is, treedt een verslapping in. Vervanging van een bestaande beschaving door een andere — onverschillig of deze laatste misschien op een hooger peil staat — is nimmer een cultureele winst. Direct en snel aan een volk een beschaving willen opleggen is een beleediging tegenover den menschelijken geest. De intensieve ontwikkeling van een beschaving binnen een beperkt gebied behoeft echter het internationalisme niet in den weg te staan.

In de aflevering van Maart schrijft I. W. Howerth over: „The origin and development of productive industry”. Hij bestrijdt de theorie, die o.a. verdedigd is door W a r d en S u m n e r, dat de productieve nijverheid zijn ontstaan te danken heeft aan oorlog en slavernij en dat de menschen zonder onderwerping, slavernij en den dwang van een overheerschende klasse nooit zouden hebben leeren werken. Als argumenten voor zijn bewering voert hij aan dat de slavernij een betrekkelijk late instelling is en dat vroegere oorlogen die door slavernij zijn gevolgd waarschijnlijk niet zouden ondernomen zijn zonder het motief buit te behalen, dat is zich producten te verschaffen van een voorafgaande nijverheid. Meer waarschijnlijk acht hij het dat de mensch in vroeger tijden tot arbeid werd aangezet door den dwang der noodzakelijkheid en door een aangeboren neiging tot scheppenden arbeid. Ook verwerpt hij de bewering dat slavernij een essentieel vereischte was voor de ontwikkeling van ieder stelsel van nijverheid en dat de onteigening van arbeid in vroeger tijden noodzakelijk, wenschelijk, juist en rechtvaardig was. Slavernij was nooit gerechtvaardigd en haar uitwerking was steeds overheerschend slecht. Het zelfde kan gezegd worden van alle sporen van industrieele slavernij die thans nog overgebleven zijn. Daarom is ook ons tegenwoordige industrieele stelsel voor zoover het gedwongen arbeid voor eens anders voordeel meebrengt, onvolmaakt en onjuist, en moet het verbeterd worden door een toenemende mate van industrieele vrijheid.

F. A. R o s s schrijft over „The passing of the German middle class.” Met middle class worden vooral de meer intellectueele werkers bedoeld. Tengevolge van den harden strijd om het bestaan worden hun diensten niet veel meer gevraagd. Door den nood worden zij gedwongen beter betaald maar cultureel mindere bezigheden te zoeken. De schrijver vreest dat het gevolg zal zijn een verval van de kunst en van de niet toegepaste wetenschappen.

Verder vindt men in beide afleveringen artikelen van A l b i o n W. S m a l l onder den titel „Some contributions to the history of sociology”. Zij zijn een vervolg van reeds in vorige afleveringen gepubliceerde bijdragen. Thans behandelt hij achtereenvolgens: de poging om de classiek-economische theorie te reconstrueeren op den grondslag van de vergelijkende economische geschiedenis (1850); de pogingen (omstreeks 1870) om de economische theorie te reconstrueeren met een beroep op de psychologie; het weer verschijnen van den ethischen factor in de Duitsche economische theorie; de latere phases van het conflict tusschen de historische en de Oostenrijksche school.

W. P. BAKHOVEN.

Friedrich Alverdes. Ueber vergleichende Soziologie. Zeitschr. für Völkerpsychologie und Soziologie. I, 1925.

In dit artikel, dat als een inleiding te beschouwen is tot een binnenkort van zijn hand te verschijnen „Tiersociologie”, geeft de Halle'sche Zoöloog eenige algemeene beschouwingen over grondbegrippen eener vergelijkende sociologie van mensch en dier, als onderdeel der vergelijkende psychologie gedacht. Evenals Deegener in zijn „Formen der Vergesellschaftung im Tierreiche” onderscheidt hij hierbij de door de dieren gevormde groepen in toevallige „Assoziationen” en dieper gefundeerde „Sozietäten”; echter definieert hij deze begrippen anders dan Deegener het deed, en rekent tot de eersten die vereenigingen, die toevalligerwijze tot stand kwamen onder den invloed van uitwendige omstandigheden (bij voorbeeld

de vereeniging van insekten om een licht), en tot de tweede categorie die, welke gebaseerd zijn op een speciaal bij sommige diersoorten (ook bij den mensch) voorkomend sociaal instinct. Vormen van de eerste categorie kunnen in die van de tweede overgaan (men denke hierbij ook aan den mensch, bij wien een toevallig samenleven op den duur sociale vormen aanneemt), voorwaarde daatoo is het aanwezig zijn in de vereenigde dieren van die gezelligheidsbehoefte, die van dat sociale instinct de drijfveer is.

Of wat Sch. zegt over huwelijk en promiscuïteit bij de dieren, over de vormen die het huwelijk bij hen aanneemt, en het verband tusschen die huwelijken en de vorming van familie en kudde, hoop ik later terug te komen, wanneer Schr.'s aangekondigde werk verschenen zal zijn. Slechts zij nog vermeld, dat Schr. terecht in het instinct de basis van al het sociale leven in engeren zin bij de dieren zoekt, en dat volgens hem, vooral bij de lagere vormen, de traditie slechts een ondergeschikte rol speelt. Omgekeerd is bij den mensch traditie hoofdzak, zij het ook op instinct gegrondvest. Want „was beim Menschen nicht irgendwie im Instiktiven, Triebhaften verankert ist, kann keine Macht der Welt bei ihm hervorzaubern". Ook hieromtrent wordt ons meer beloofd in een hoofdstuk van het aangekondigde werk, dat over de „Sozialbiologie des Menschen" handelen zal.

J. A. BIERENS DE HAAN.

Hans Krieg: Studien über Verwilderung bei Tieren und Menschen in Südamerika. Archiv für Rassen- und Gesellschafts-Biologie, 1925, Heft 3.

Over den mensch geeft dit opstel weinig wetenswaardigs; enkele opmerkingen nemen wij over.

„Uit eigen ervaring kan ik zeggen, dat ik onder de in hooge mate verwilderde menschen veel psychopathen, maar geen enkelen domoor en slechts weinig lafaards gevonden heb." Soms zijn zij wel door uitwendige omstandigheden als nood, onderdrukking, strijd buiten de samenleving geworpen, maar veelal zijn deze factoren slechts de aanleiding tot de uitwerping of afzondering en zit de diepere oorzaak in het zieleleven der betrokkenen.

Eenige psychische veranderingen tengevolge van de afzondering zijn: de „verwilderden" praten ongaarne, het kost hun moeite; de woordenschat vermindert snel; de zintuigen worden scherper; in eergevoel en moraliteit gaan ze sterk achteruit; de aesthetische behoeften verdwijnen, de lichamelijke worden zeer gering. Hun religieuze voorstellingen zijn vaag, hun religieuze behoeften gering.

Uiterlijk openbaart zich de verwildering in het verliezen van kleedingstukken (schoenen, kousen en hoed het eerst), de epidermis wordt dikker (tenminste van de voetzolen), het vetweefsel wordt gereduceerd, terwijl het ontbreken van zelfgevoel en het verlies der ijdelheid leidt tot slappe, leelijke houding en bewegingen.

„Bij verwilderde huisdieren ontwikkelt zich de voor hen geschikte levensvorm met groote zekerheid, zoo spoedig zij individueel zijn aangepast en in de gelegenheid zijn zich te vermeerderen. Bij den mensch van onze beschaving volgt nòch een aanpassing, die eenigermate bij die der dieren is te vergelijken, nòch een vorming van nieuwe gemeenschappen van blijvenden aard, als het losmaken van den ouden cultuurbodem bepaalde grenzen overschrijdt."

J. BRUMMELKAMP.

The International Journal of Ethics (Managing Editor, James H. Tufts, Associate Editor, T. V. Smith; Chicago). Juli—Oct. '24 en Jan. '25.

Dit tijdschrift is tegenwoordig een uitgave van de „University of Chicago Press", die tien wetenschappelijke tijdschriften publiceert! Doel van *The journal of ethics* is, evenals bij de andere tijdschriften, een medium te zijn voor de

bevordering van *kennis*, in dit geval kennis omtrent gedrag en karakter en de beoordeeling daarvan; evenwel worden tot zijn gebied ook gerekend verwante problemen op het aangrenzend terrein van het recht, politiek, economie, literatuur en godsdienst: terecht, want de ethiek wordt bekrompen, als zij niet, hoezeer van een eigen object bewust, contact zoekt met wat leeft op deze terreinen.

Het internationale van het Tijdschrift beperkt zich in hoofdzaak tot de Engelsch sprekende volken; toch niet geheel, H ö f f d i n g heeft zitting in het „Editorial Committee”, B o u t r o u x schonk indertijd zijn bijdragen, en bijzondere belangstelling toonde Japan, waar het Tijdschrift veel gelezen wordt, evenals naar ik meen in China; zoodat in deze periodiek het Westen en het Oosten tot elkaar komen.

Over enkele artikelen der jongste afleveringen zal ik refereeren, om zoo een algemeen indruk te geven van wat het Tijdschrift biedt.

In het nummer van Oct. '24 schrijft C h i F u n g L u i een actueel artikel over een oude wijsbegeerte, namelijk over de ethische beginsels van Moh Tih's ¹⁾ filosofie. Het actuele is hierin, dat schr. Moh Tih's theorie ten naaste bij gerealiseerd ziet in de politieke organisatie van de Sovjet. — Feodalisme en aristocratie heerschten in het oude China tot den tijd van Chun Chin. Confucius zag de gebreken, en wilde ze hervormen; maar Moh Tih achtte dat onvoldoende; hij was een revolutionnaire geest; volgens hem was het eenige geneesmiddel opruiming van de oude tradities en instellingen en opbouw van nieuwe. — In zijn tijd volgde oorlog op oorlog. Daarom stelde hij op de leer: „Heb allen lief”, waaruit hij afleidde „Val niet aan”. — Weerloosheid echter wenschte hij niet. Hij zag in, dat zelf-verdediging een middel was om het doel van het beginsel te bereiken. Al zijn volgelingen verstonden daarom de oorlogskunst. Wanneer Moh Tih hoorde, dat een volk een aanval beraamde, ging hij naar den aanvaller en poogde hem terug te houden; gelukte dat niet, dan voegde Moh Tih zich met de zijnen bij de bedreigde natie.

Groot waren de maatschappelijke ongelijkheden van zijn dagen. Daarom wilde Moh Tih economische reconstructie: alle eigendom moest gemeenschappelijk zijn. Hij oordeelde, dat 's menschen begeerte niet boven de noodzakelijke levensbehoefte behoorde uit te gaan. B.v. kleeven dienen tot bescherming tegen koude in den winter, en tegen hitte in den zomer. Als kleeven aan die eischen voldoen, vervullen zij hun functie, het verdere is weelde. Zij die een weeldeleven leiden be-rooven anderen van het recht op leven. Marxisten en Moh Tih stemmen overeen, dat het surplus van de kapitalisten diefstal is. Verdere stellingen zijn: „Arbeid is heilig, leven hangt af van 's menschen activiteit, zonder deze is leven onmogelijk.” — „Ieder behoorde te doen waarvoor hij geschikt is.” — „Tijd en productie zijn correlatief”, d.w.z. gebruik den tijd in de eerste plaats voor productieven arbeid. Zijn formule over distributie is: Help anderen met den arbeid, dien gij over hebt, en verdeel het geld, dat gij niet noodig hebt voor de eerste levensbehoefte.

Het verband van deze leer met de politieke organisatie van de Sovjet ziet Chi Fung Lui zoo: Het Sovjet-bestuur controleert kleding, voedsel en woningen der menschen. Onder zulk een stelsel kunt ge niet, hoeveel geld gij ook bezit, in weelde leven. Verder is de dwang tot arbeid equivalent aan Moh Tih's theorie, dat, waar de productie niet voldoende is, meer uren geëischt kunnen worden.

Zijn slotsom is: „de theorie is neergelegd in drie uitdrukkingen: „Heb allen lief”, „Val niet aan” en „Zelf-verdediging”. Mochten deze beginsels macht ontvangen, dan zouden ophouden de rampen, waaraan de menschelijke wezens van tijd tot tijd hebben geleden.”

Van Prof. A d o l f o P o s a d a te Madrid bevat het Tijdschrift een levendig gesprek tusschen professor en student over den *Volkenbond*. De student is sceptisch; het Europa van deze dagen geeft weinig aanleiding tot enthousiasme. De Volkenbond

¹⁾ Moh Tih leefde pl.m. 500 jaar v. Chr.

lijkt hem een uitwendig, oppervlakkig iets, zonder wortels, zonder diepte in het geweten der volken. Er is gezegd: „De techniek van den Bond is de kunst om conferenties te organiseren”; dit is niet heel bemoedigend: slechts een kunst om conferenties te houden! Maar de professor vindt dat zoo erg niet, alleen door zulke conferenties kunnen wij hopen de menschen in beweging te brengen, strijdende aspiraties te verzoenen enz. Wat daarvoor echter noodig is? Dat de jongere generatie haar geheelen wil er op concentreert om te gelooven in den volkenbond. Hij is in de eerste plaats en allermeeft een *symbool* — een symbool van vooruitgang; hij symboliseert de constructieve kracht der menschheid tegenover de heerschappij van geweld.

Zoo gemakkelijk laat intusschen de student zich niet overtuigen. Hij vreest, dat het verheven symbool niets anders zal blijken te zijn dan een, zeker bewonderenswaardig, mechanisme om, onder het mom van vrije beraadslaging, tot uitvoering te brengen den overheerschenden wil der Groote Mogendheden. — O gij kleingelooovigen, is 't antwoord, uw koele analyse schept zóóveel wantrouwen, dat gij in groot gevaar zijt de levende sappen van het ideaal op te drogen. Onderstel, dat er sommigen *zijn*, die het symbool als een mom wilden gebruiken: nu, mijn vriend, dan zullen wij hen ontmaskeren. De kracht van het symbool is, dat het afbeeldt een zoo diep en heet verlangen van de lijdende menschheid, een zoo sterke aandrift tegen de gruwelen van den oorlog, dat geen politieke intriges het doel der onderneming kunnen verijdelen.

In het vuur van zijn redeneering ontsnapt den Professor de uitdrukking „ziel van den Bond”. De student vraagt: Gelooft ge werkelijk, dat er een *ziel* is bij die samenkomsten te Genève? — Ziel, zei ik ziel? — is het antwoord — Dat is een vergissing, het woord is te groot, ik kan geen ziel aan den Bond toekennen, noch te Genève noch elders. Want de Bond bezit zelfs nog niet het lichaam voor de ziel. Hij heeft nog geen organische synthese gevormd; hij is, ondanks zijn uitgewerkt mechanisme, geen organisme. — Zooals past is verder het laatste woord aan den professor, en dat woord is: Twee dingen zijn noodig, namelijk een radicale verandering van de zedelijke houding in den geest der volken; dat is het ethische probleem; het politieke probleem daarnaast is, dat op de samenkomsten van den Volkenbond, de stem van de volken zelve gehoord wordt, m.a.w. dat meer en meer gehoord zullen worden de *menschen* en steeds minder de *diplomaten*.

Ongeveer op dezelfde wijze spreekt C. Delisle Burns in een artikel over: *Labor and the League*. De regeeringen hebben over het geheel den Bond niet ernstig genomen, en de volken van de meeste landen hadden het te druk met de problemen in eigen huis, om hun regeeringen aan te drijven tot internationaal handelen. Eenige der machtigste regeeringen hebben, ondanks de onderteekening van vredetractaten, een oorlogspolitiek gevolgd, en in zulk een atmosfeer kan de vredesorganisatie niet tieren. Maar de Volkenbond is daarom niet mislukt; gefaald hebben de regeeringen en de volken, die niet berekend bleken voor de taak, en de instrumenten, die zij zelf hadden gemaakt, niet wisten te gebruiken.

Van Delisle Burns is er verder een artikel van gansch anderen aard, namelijk: *The old religion and the new*. Het artikel leent zich niet voor resumptie, en wij mogen ook niet meer van de aandacht vergen. Alleen dit: hij ziet, en m.i. terecht, hierin het probleem voor den modernen mensch, of de godsdienst al dan niet een blijvend kenmerk is van den menschelijken geest; of hij iets normaal is of een ziekte, een abnormaliteit. Hij zegt: If we say that religion is a permanent characteristic of man at all stages of his development, we do not indeed mean that all men must have it, but we do imply that it is not a defect, for we imply that it survives, not as the appendix in a man's body as an atrophied remnant of an earlier form of structure, but as an arm or a leg whose shape has changed though it remains the same arm or leg as in the mother's womb.